

گردشگری روستایی راهبردی اساسی برای توسعه روستایی مورد: روستای تیس (ناحیه چابهار)

عبدالصمد پناد، مصطفی فاضلی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

چکیده

گردشگری اگر به درستی در راهبردهای توسعه کشور جای گیرد می تواند اساس نظام های مولدی با هدف ریشه کنی فقر و همپیوندسازی کشورهای در حال توسعه قرار گیرد. امروزه استفاده از ظرفیتهای نهفته در مناطق و نواحی روستایی با هدف کمک به اعتلا و توسعه این نواحی و تسریع روند توسعه درونزای مناطق از ابزارهای اساسی برای تحقق توسعه پایدار مناطق روستایی به شمار می رود. از مقوله گردشگری روستایی به عنوان رهیافت جایگزین برای نیل به توسعه پایدار روستایی یاد می شود. در این میان روستای تیس یکی از روستاهای دارای پتانسیل ها و توانمندی های زیادی برای گردشگری در ناحیه چابهار که هر ساله پذیرای گردشگران زیادی است که بدلیل فقدان برنامه ریزی اصولی و ضعف و سردرگمی مدیریت، از فرصت های موجود در این ناحیه در زمینه گردشگری و تجدید حیات اقتصادی و اجتماعی آن، بدرستی استفاده نشده است. جاذبه های تاریخی و چشم انداز های طبیعی و بکر روستا دستخوش دگرگونی و تخریب واقع شدند. هویت، اصالت فرهنگی، سنت ها و فرهنگ بومی ساکنین این روستا به شدت مورد دگرگونی و تباهی اند. این ها اساس پتانسیل های توسعه گردشگری (یعنی آنچه دیگران برای بازدیدشان به این مقصد می آیند) را تشکیل می دهند شناسایی، معرفی و حفاظت از این پتانسیل ها ضرورت توسعه پایدار گردشگری است با برنامه ریزی و بهره برداری مناسب از فرصت ها و ظرفیت های گردشگری این روستا می توان گام های موثری بسمت توسعه پایدار روستای تیس و منطقه برداشت.

کلید واژه ها: گردشگری، توسعه پایدار، دگرگونی و تخریب چشم اندازها و اصالت فرهنگی، برنامه ریزی

۱- مقدمه

یکی از مهمترین مشکلات در کشورهای در حال توسعه، مسائل و چالش های توسعه روستایی است؛ چرا که راهبردها و اهداف گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت آمیز نبوده و نتوانسته است تا عمده مسائل روستاها را در حوزه معیشت پایدار و بهبود زندگی روستاییان تامین کند. این مسئله باعث شده است که در سالهای اخیر، توسعه روستایی مورد توجه برنامه ریزان، نظریه پردازان و مجریان حکومتی قرار گیرد و «توسعه فضایی گردشگری» در اهم موارد معطوف به اقدام، قرار گیرد (هاشمی، حسین پور: ۱۳۸۹). امروزه استفاده از ظرفیتهای نهفته در مناطق و نواحی روستایی با هدف کمک به اعتلا و توسعه این نواحی و تسریع روند توسعه درونزای مناطق از ابزارهای اساسی برای تحقق توسعه پایدار مناطق روستایی به شمار می رود. مقوله گردشگری روستایی نیز در شمار اولویتهای اساسی است که در این فرآیند مدنظر صاحب نظران و متولیان توسعه نواحی روستایی قرار دارد و متاسفانه در کشور ما تا کنون در اندازه ای که باید مورد توجه و مدنظر قرار نگرفته است (طرح گردشگری روستای تیس، ۱۳۸۶). گردشگری اگر به درستی در راهبردهای توسعه کشور جای گیرد می تواند اساس نظام های مولدی با هدف ریشه کنی فقر و همپیوندسازی کشورهای در حال توسعه قرار گیرد. این سخن مقام ارشد سازمان همکاری های اقتصادی کشورهای در حال توسعه است که بنابر بر تجارب آزمون شده خود بیان کرده است (ضرغامی بروجنی: ۱۳۸۸). در این میان، طی سالهای اخیر گردشگری روستایی به عنوان یکی از مهمترین صنایعی که از پتانسیل های لازم برای کمک به جوامع محلی در راستای توسعه فعالیت های اقتصادی برخوردار می باشد، مورد توجه قرار گرفته است. گردشگری روستایی که آن را رهیافت جایگزین برای نیل به توسعه پایدار روستایی می دانند، با توجه به روند روز افزون تخریب روستاها و افول کشاورزی، سعی در ارائه راهبردهای جدید برای احیای نواحی روستایی از طریق ایجاد فعالیت های مکمل یا متحول نمودن این نواحی با توجه به منابع طبیعی و انسانی دارد (رضائی، رنجبران، ۲۰۱۱). گردشگری روستایی به عنوان یکی از مردمی ترین اشکال گردشگری محسوب می شود و گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت ها و گونه های مختلف گردشگری در محیط های مختلف روستایی و پیرامون آنها (جوان، سقایی، ۱۳۸۳). که عبارتند از گردشگری مبتنی بر طبیعت، گردشگری تاریخی- فرهنگی، اکوتوریسم، گردشگری مزرعه، و گردشگری سبز (رضوانی و دیگران: ۱۳۹۰). در این میان روستای تیس به دلیل ویژگی های محیطی- اکولوژیک، گوناگونی جاذبه ها، پتانسیل بسیار مناسبی برای توسعه گردشگری را در خود جای داده است. که می توان با توسعه گردشگری، زمینه و محیط را برای توسعه پایدار روستا را فراهم نمود. هدف کلی پژوهش شناسایی اثرات گردشگری و ارائه استراتژی و راهبرد جهت توسعه گردشگری در روستای تیس، اثرات مثبت و کاهش اثرات منفی این صنعت، ایجاد تعادل در توسعه و شناسایی و بهره گیری منابع و جاذبه های گردشگری روستا و بهره گیری مناسب از آنها و در نهایت دستیابی به توسعه پایدار است. بدین منظور، تحقیق حاضر سعی دارد تا به بررسی عملکرد گردشگری در توسعه پایدار روستایی بپردازد و راهبردهای توسعه گردشگری در این روستا را به منظور زمینه سازی برای توسعه روستا بیان کند. از این رو، پرسش های زیر برای تحلیل پژوهش مطرح می شود.

- ۱- گردشگری روستایی چگونه و در چه مسیری می تواند زمینه توسعه روستاها را فراهم کند؟
- ۲- روستای تیس دارای چه قابلیت ها و جاذبه هایی در زمینه توسعه فعالیت های گردشگری روستایی است؟

۲- مبانی نظری

گردشگری روستایی رهیافت جدیدی در متون توسعه روستایی است که همچون توسعه دارای ابعاد و آثار گوناگونی است (رکن الدین افتخاری، مهدوی، ۱۳۸۵). از این رو دیدگاهها و نظریه های مختلفی در مورد توسعه گردشگری در مناطق روستایی و نحوه ارتباط آن با توسعه روستایی می توان بیان کرد؛ چنان که بسیاری توسعه گردشگری را تنها راه رشد و توسعه مناطق روستایی می دانند و تاکید می کنند که تغییر جهت فعلی به سوی «رشد به رهبری گردشگری» می باشد. از این رو، گردشگری عنصر اساسی حرکت به سوی احیا و باز سازی مناطق روستایی است (همان، ۱۳۸۵). و بعضی آن را به عنوان یک بخش از بازار گردشگری می شناسند و معتقدند می توان آن را با اشکال دیگر گردشگری مانند: آفتاب، دریا، سواحل ماسه ای مقایسه کرد.

سه دیدگاه مهم در گردشگری روستایی عبارتند از:

- ۱- گردشگری روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی: رهیافتهای که گردشگری را به عنوان یک راهبرد برای نواحی روستایی به کار می گیرند، در متون مختلف به چشم می خورند. این رهیافتها با توجه به روند روز افزون تخریب روستاها و افول کشاورزی سعی در ارائه راهبردهای جدیدی برای احیای نواحی روستایی از طریق فعالیت های مکمل و یا متحول کردن این نواحی با توجه به منابع طبیعی و انسانی آنها دارند و تنها راه احیا مجدد این روستاها را ارائه برنامه های و استراتژیهای جزئی می دانند که بتوانند هم از منابع انسانی و طبیعی آنها بهره ببرند و هم بتوانند باعث ایجاد درآمد و افزایش رفاه ساکنان نواحی روستایی بشوند (همان، ۱۳۸۵). از این رو آنها معتقدند که از طریق گسترش و بسط گردشگری به عنوان جایگزینی برای فعالیت های کشاورزی در این نواحی می توان به این مهم دست یافت. به همین منظور این استراتژیها معمولاً دو رویکرد زیر را دنبال می کنند:

۱- گردشگری روستایی به عنوان راهبرد توسعه؛

۲- متحول سازی نواحی روستایی کمتر توسعه یافته.

- ۲- گردشگری روستایی به عنوان یک سیاست باز ساخت سکونتگاههای روستایی: در این راهبرد گردشگری به عنوان یک بخش اصلی برای بازساخت روستایی حتی در نواحی که از گذشته فعالیت های گردشگری در آنها رونق چندانی نیافته، به کار گرفته می شود. طرفداران این نظریه معتقدند که قادرند از اتکای بیش از حد تولیدکنندگان روستایی به کشاورزی بکهند و آنها را در فرصتهای اقتصادی جدیدی (که با بازاریابی جهانتیر شده رقابت کند) به کار گیرند؛ به عنوان مثال، در اروپای شرقی بیشتر بر گردشگری به عنوان ابزاری برای بازسازی مجدد روستاها پس از افول کشاورزی تاکید می شود؛ در حالی در آفریقا تاکید بیشتر بر گوناگون سازی نواحی روستایی کم توسعه یافته تر است (Holland, 2003). از این رو در این راهبرد معمولاً سه رویکرد زیر دنبال می شود:

۱- گردشگری روستایی به عنوان سیاست بازساخت؛

۲- بازسازی در برابر افول کشاورزی؛

۳- توسعه، بهبود فرآورده ها و محصولات گردشگری رکن الدین افتخاری، مهدوی، ۱۳۸۵: ۸).

- ۳- گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی: سیاست گردشگری پایدار در دنیای امروزی، رهیافت جامعی است که خواهان رشد بلند مدت صنعت گردشگری بدون آثار مخرب بر زیست بومهای طبیعی است (شریف زاده، مراد نژاد: ۱۳۸۱). در این رویکرد نه تنها نیازهای بازار مورد توجه است بلکه نیازها یا ضروریات جامعه و محیط زیست طبیعی نیز مورد توجه و تاکید قرار می گیرد (رهنمایی و دیگران، ۱۳۸۷: ص ۱۸). به همین منظور این استراتژیها معمولاً دو رویکرد زیر را دنبال می کنند:

۱- گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه پایدار؛

۲- پراکنش و توزیع به منظور محافظت از سرمایه ها و منابع توریستی (رکن الدین افتخاری، مهدوی، ۱۳۸۵: ۸).

با توجه به دیدگاهها و نظریه های مختلف به گردشگری، توسعه روستایی، اهداف و آثار یاد شده برای آنها، می توان گفت که گردشگری روستایی از یک طرف با فراهم آوردن فرصتهای جدید برای بسیاری از روستاها به عنوان وسیله ای است که به جوامع روستایی حیات دوباره می دهد، موجب توسعه این نواحی می شود و این سکونتگاهها را پابرجا نگه می دارد. از طرف دیگر توسعه بدون برنامه ریزی شده آن سبب آسیبهای اجتماعی و زیست محیطی سکونتگاههای روستایی شده است. بنابراین باید توجه به ویژگیهای محیطی و شرایط هر مکان، نوعی خاص یا ترکیبی از این رویکردها و استراتژیها را برای توسعه گردشگری در مناطق روستایی بهره جست (همان: ۱۳۸۵). اگر چه گردشگری کاتالیزوری مناسب و کارآمد برای

توسعه نواحی و مناطق کمتر توسعه یافته است. اما با این حال هزینه های و اثرات متفاوت اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی را به دنبال دارد. بنابراین تصمیم گیری در مورد نحوه ی توسعه ی گردشگری باید با دقت و با مطالعه صورت گیرد (ضیایی، شجاعی: ۱۳۸۹).

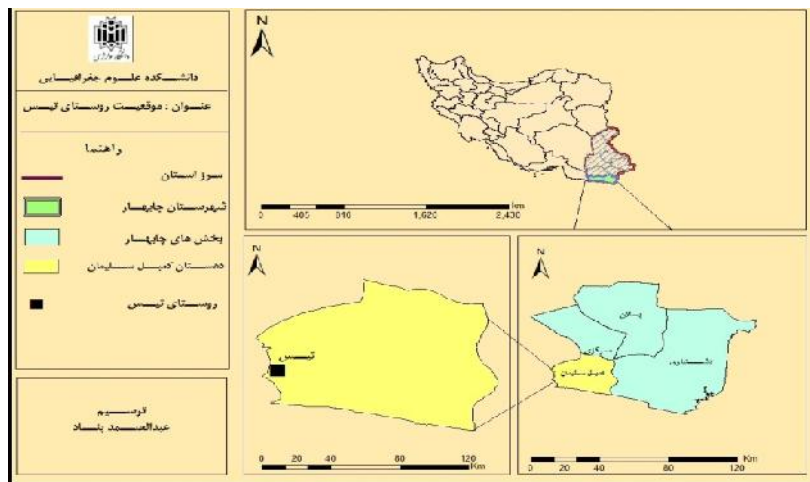
۳- مواد و روش ها

این پژوهش که تحقیقی کاربردی و با رویکرد توصیفی- تحلیلی و توأم با انجام مطالعات میدانی است. ابتدا با بیان کلیات نظری مرتبط با گردشگری روستایی و تحلیل آثار آن در زمینه سازی برای توسعه روستاها و مطالعات کتابخانه ای، به معرفی جاذبه ها و ظرفیت های (طبیعی، انسانی، تاریخی) گردشگری در روستای تیس (ناحیه چابهار) پرداخته شود. در نگارش این مقاله از مطالعات کتابخانه ای و نیز روش میدانی به صورت بازدید مکرر از این روستا و مشاهده جاذبه ها و مصاحبه با اهالی محل و عکس برداری از جاذبه های گردشگری روستا بهره گرفته شده است.

۳-۱- معرفی روستای مورد مطالعه

روستای تیس (تیز) در فاصله ۸ کیلومتری شهر چابهار، بر روی منطقه ای نسبتاً مرتفع و مشرف به ساحل قرار گرفته است. این روستا در هفت تا نه کیلومتری شمال بندر چابهار و در دهانه خلیج چابهار قرار دارد. تیس در تقسیم بندی های جدید در محدوده اراضی منطقه آزاد چابهار قرار گرفته است. تیس یاتیز روستایی است دره ای، کوهستانی و جنگلی در طول جغرافیایی ۶۰ درجه و ۳۷ دقیقه و عرض جغرافیایی ۲۵ درجه و ۲۱ دقیقه و در ارتفاع ۵ متری از سطح دریا در جنوب استان سیستان و بلوچستان و شهرستان چابهار واقع شده است، این روستا مرکز دهستان کمیل سلیمان، از بخش مرکزی شهرستان چابهار قرار گرفته است (طرح گردشگری روستای تیس ۱۳۸۶). براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۷۵، روستای تیس در حدود ۲۸۸۰ نفر جمعیت داشته است که در سال ۱۳۸۵، به ۳۸۷۳ نفر افزایش یافته است (مرکز آمار ایران).

نقشه شماره ۱- موقعیت روستای تیس در استان شهرستان و دهستان

۳-۲- تیس در گذرگاه تاریخ

بندر تیز (تیس امروزی) در گذشته شهر بزرگی بوده که تمامی دره وسیع امروزی روستای تیس را شامل می شده (سام آرام: ۱۳۸۴). وجود آثار فراوان باستانی از جمله هزاران قبر تراشیده شده در سنگ، انواع سکه ها، سفال های نقش دار، ابزار فلزی، مهرهای شیشه ای نقش دار، پیه سوز، جام سفالی با خطوط قرون اولیه اسلامی در اطراف روستا، همه به عظمت و کهن بودن این آبادی گواهی می دهند. به علاوه نام تیس با املای "تیز" در گزارش های مورخان همراه اسکندر نیز آمده است که نشان می دهد روستای تیس بیش از ۲۳۰۰ سال تاریخ رسمی دارد. در دامنه های رو به دره تیس در کوه های شهباز بند و پیل بند، صدها گور در سنگ کوه کنده شده که طول و عرض آن کاملاً مشخص ولی عمق آن انباشته از خرده سنگ و خار و خاشاک است. این قبرها در دامنه کوه شهباز بند در چهار نقطه در محدوده جنگلی دامنه کوه، با جهت شمالی جنوبی واقع شده اند که محلیان، این گورها را (گور گبری) (قبرهای زرتشتی) می نامند.

مقدسی در پایان قرن مذکور درباره تیز می نویسد:

"تیز در کرانه دریا، پر نخلستان، دارای چند رباط نیکو و جامی زیبا است، مردم میانه حالند، نه دانش نه خوش زبانی دارند ولی بار اندازی معروف است."

یاقوت حموی در اوایل قرن هفتم هجری درباره تیز می‌نویسد:

"... تیز شهری در کرانه مکران یا سند است و در برابر آن در باختر، عمان واقع شده. میان اینجا و "گیز" که مرکز مکران است. پنج مرحله (منزل)^۱ راه باشد."

به نقل از کتاب حکیم در ص ۱۵۳ که در سال ۱۳۰۵ آماده چاپ بوده است چنین می‌آید:

"تیس از بنادر قدیم و معتبر بوده که به مرور خراب شده و معدوم الاثر بوده تا قلعه مختصری بنا شده و بیست خانوار از دشت به آنجا کوچ کرده و از دست اندازی و تجاوز و غیره، محفوظش نموده، رفته رفته رو به آبادی نهاده، عمارت خوبی هم وکیل الملک آنجا بنا کرده، یک طرف قلعه هم وصل به دریاست. برای باراندازی و غیره معتبر است و در واقع روی تپه مرتفعی است، اشجار هم از چابهار و دیگر جاها آورده، غرس نموده‌اند و صحرانشین-ها که توجه و امنیت در آنجا دیدند خودشان میل به اجتماع آنجا می‌کنند و زود آباد می‌شود." (طرح گردشگری روستای تیس، ۱۳۸۶: روستای تیس، در هفت کیلومتری شمال بندر چابهار و در دهانه خلیج چابهار قرار گرفته‌است این بندر گواهی از سیطره دریایی ایران در روزگار باستان بوده‌است که با تأثیر و تأثر فرهنگی که داشته علاوه بر تغذیه راه دریایی در نقل و انتقال فرهنگ ایرانی و اسلامی نیز به نحو احسن نقش خود را ایفا کرده‌است. تیس در سال ۱۱۸۸ میلادی (۵۸۴ هجری قمری) از بنادر معروف و مهم بوده، زیرا پس از ناامنی راه دریایی هرمز، کاروان‌های تجاری به این سو متوجه شده‌اند. از طرفی مرکز خرید و فروش شکر ایالت "مکران" و بازار خرید و فروش گندم سیستان به شمار می‌رفته‌است (همان: ۶۰).

۳-۳- معرفی اجمالی جاذبه‌های گردشگری روستای تیس

استقرار روستای ساحلی تیس در محدوده کوهستانی که چشم‌اندازها متنوع زیبایی دارد، جذابیت خاصی به آن بخشیده‌است. سواحل دریای عمان با فضاهای رؤیایی پرواز پرندگان بر فراز دریا و امواج خروشان، از جاذبه‌های طبیعی کم نظیر روستای تیس به شمار می‌آیند. هر ساله عده کثیری از مردم به ویژه در فصل‌های مساعد سال برای تفریح و تفرج به روستای تیس سفر می‌کنند. از مهم‌ترین جاذبه‌های روستای تیس می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۳-۳-۱- قلعه تیس (پرتغالی‌ها)

این قلعه بر فراز تپه‌ای مشرف بر جاده چابهار- تیس و در شش کیلومتری شهر چابهار قرار دارد. "قلعه تیس" به ابعاد ۴۲ * ۹۵ متر ساخته شده و مصالح به کار گرفته در آن، آجر، سنگ و گچ است. درب ورودی در بخش شرقی قرار دارد و دارای هشتی بزرگی با اتاق‌های بسیار و ایوان اختصاصی، آب انبار، چاه آب و... می‌باشد. در طول حصار قلعه، آثار طاق‌هایی با ایوان‌های اختصاصی وجود دارد که طرز ساخت آنها شبیه به کاروانسرای شاه عباسی است که در زمان شاه سلیمان صفوی ساخته شده. علاوه بر آن، قلعه، دارای دو برج دیدبانی بوده که برج سمت راست، به صورت یک اتاق ایوان دار و یک شاه نشین بر روی حجمی مکعب مستطیل، پی‌سازی شده‌است. استفاده از برج علاوه بر دیدبانی، به صورت چراغ دریایی نیز بوده‌است. قدمت قلعه تیس به دوره اسلامی باز می‌گردد و با شماره ۵۵۵ در فهرست آثار ملی ایران به عنوان یک اثر ملی به ثبت رسیده‌است. تصاویر زیر از قلعه پرتغالی‌ها یا قلعه تیس در سال ۱۳۸۵ گرفته شده‌است (طرح گردشگری روستای تیس، ۱۳۸۶).

^۱ قدما هر منزل را برابر ۴۸ کیلومتر محاسبه می‌کردند.

۳-۳-۲- غارها و معبدان مسیتی روستای تیس

در دامنه کوه شهباز بند، حدود ۲۵ متر بالاتر از زمین، دو غار مصنوعی و یک غار طبیعی در کنار هم قرار دارند که این سه غار (غار بان مسیتی یا غار مقدس، غار زائران، غار پناهگاه) را در زبان مردم بومی تیس (بان مسیتی) گویند به نظر می‌آید که این غارها، در زمره یک واحد تأسیساتی و ساختمانی بوده و به منزله توقف‌گاه‌های معبد یا مذبح یا پرستشگاه بوده‌است که سکویی برای انجام اعمال مذهبی یا تشریفات دیگر در سراسر پهنه جلوی هر سه غار ساخته بوده‌اند. تصویر زیر یکی از غارهای سه گانه را نشان می‌دهد (طرح گردشگری روستای تیس: ۱۳۸).

شکل ۱: تصویری از معبد بان مسیتی

۳-۳-۳- سدهای تیس:

این سدها در دو طرف دماغه‌ای قرار دارند که قلعه تیس بر روی آن واقع شده است. مصالح به کار رفته در ساخت این سدها از سنگ‌های تراشیده شده، سنگ‌های دریایی تیز و بلند و ملات ساروج است. ارتفاع این سدها هشت متر بوده است که ۴/۶ متر آن به مرور زمان در زیر ماسه‌های ساحلی مدفون شده‌اند. انتهای یکی از آن‌ها به کوه پیل‌بند و دیگری به کوه شهباز بند منتهی می‌شده و به عنوان مانعی برای جلوگیری از هدر رفتن آب شیرین باران کاربرد داشته‌اند (<http://www.iranchto.ir>). در تصویر زیر نمای از سد نشان داده شده است.

۳-۳-۴- قلعه پیروز گت:

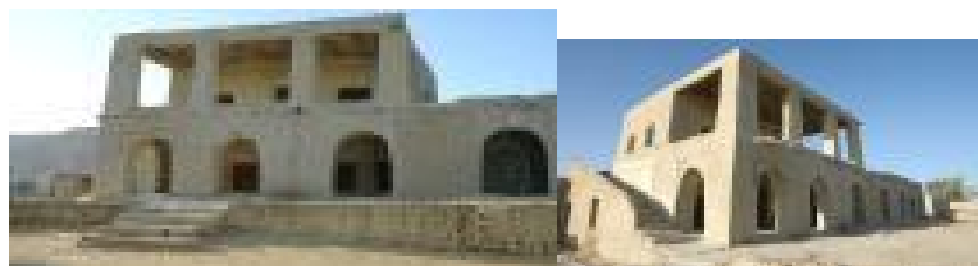
قلعه "پیروز گت" واقع در ۵ کیلومتری شمال غربی چابهار است پیروز گت بر فراز تپه سنگی که در وسط دره تیس و میان دنباله های کوه پیل‌بند و کوه شهباز بند قرار دارد، بنا نهاده شده‌است. تصاویر زیر بقایای پیروز گت را نشان می‌دهد (طرح گردشگری روستای تیس، ۱۳۸۶). وقدمت آن به زمان اشکانیان می‌رسد. "گت" در زبان بلوچی به معنای رئیس، بزرگ و سردار آمده است و با توجه به آثار باقی مانده از این قلعه که مشابه به بناهای دوره اشکانیان است، نام پیروز نیز احتمالاً همان پیروز ساسانی است که به "کوشان شاه" ملقب بوده و نظر برخی مورخان بر این گمان صحه می‌گذارد. قلعه پیروز گت بر بالای تپه ای در وسط دره تیس بنا شده است. بلندی این محل تقریباً ۱/۵ تا ۴ برابر ارتفاعات اطراف است. آثاری از زراعت و

آبادانی نیز در اطراف این تپه مشاهده می شود. بازدید از این قلعه به علت صعب العبور بودن مسیر برای گردشگران دشوار است ولی دیدنش به سختی آن می ارز (<http://chabahar.org>). خصوصیات معماری: این قلعه بر روی کوهی بلند قرار دارد از قلعه تنها دیوار قلعه و یک برج دیده بانی باقی مانده است در این محل آثار دو مقبره هرمی شکل که از سنگ و ساروج ساخته شده اند و از نوع مقابر اسلامی می باشند دیده می شود. آثاری از حصار و باروی قلعه در دور محوطه اصلی و اطراف دژ فوقانی نیز باقی است، چندین چاه به منظور تأمین آب موردنیاز در صخره حفر شده اند. در روی قلعه آب انبارهایی از سنگ، ساروج و گچ در درون صخره تعبیه شده است که با وسایل و ابزار آبی موردنیاز را از پای قلعه کشیده و به داخل آب انبارهای بالایی رسانیده اند. این آب انبارها در مواقع ضروری آب موردنیاز نیروهای داخل قلعه را تأمین می کرده اند. این قلعه دارای یک موقعیت ممتازی بوده که آب رسانی، دیدکافی به دریا و دوربودن آن از دسترس مهاجمان از خصوصیات آن بوده اند (<http://ckn.blogsky.com/>).

۳-۳-۵- خانه دلوشی

این خانه ها در حدود ۸۰ سال پیش توسط آقای دلوشی بنا گردیده، در ساخت آن از سبک معماری سنتی مناطق گرمسیری استفاده شده و از نظر استحکام نیز یکی از بناهای نادر و قدیمی موجود در روستای تیس می باشد (<http://miras-chabahar.blogfa.com>).

۳-۳-۶- قلعه بلوچ گت:

بلوچ گته، بر بالای کوهی مرتفع بنا شده است و هنوز آثار دیوار قلعه، یک برج دیدبانی، دو مقبره هرمی شکل برجسته که با سنگ و ساروج ساخته شده است و همچنین آثار بند و حصار و باروی دژ در پیرامون محوطه اصلی و گرداگرد دژ فوقانی باقی مانده است. در گذشته های بسیار دور، بلوچ گت نام دیگری داشته است که بعدها وقتی که قوم بلوچ به آن سرزمین مهاجرت کرده اند، نام این دژ کهن نیز از اسم آن قوم مأخوذ گردیده است.

۳-۳-۷- پیل بند:

در پنج کیلومتری شمال غربی روستای تیس آثار بارویی که چندین کیلومتر طول دارد و دره را از غرب به شرق در بر گرفته وجود دارد که به فیل بند معروف است. این دیوار عظیم با سنگ گچ و ساروج ساخته شده است. مردم محلی بر این باورند که سطح نزدیک خطالراس این رشته کوه محل نگهداری فیل های شاه بوده و فیل بانان در آن جا فیل تربیت می کرده اند. در حال حاضر در طول رشته کوه فیل بند آثار پی ها، بندها و حفره ها و چاهایی وجود دارد که احتمال می رود شهر قدیمی تیس، تأسیسات ساختمانی، بازرگانی، شهری، انبارها و سراهای مشهورش در قسمت قدیمی و بر فراز ارتفاعات سراسری دره تیس قرار داشته و دره تیس محل زراعت و دامنه آن محل دفن اموات بوده است.

۳-۳-۸- مسجد زیبای روستای تیس

بنای اولیه مسجد جامع تیس یا مسجد طویی به صدر اسلام بر می گردد. این مسجد قدیمی به مسجد تک مناره نیز معروف می باشد سبک معماری و تزئینات داخلی آن همانند مساجد کشور اسلامی پاکستان می باشد این مسجد نمایی کاملاً سنتی دارد و شبیه مساجد اهل تسنن کشور هند و پاکستان ساخته شده است (<http://miras-chabahar.blogfa.com>). وقتی وارد این مسجد می شوی برای لحظه ای فکر می کنی که در مکان های مقدس احمدآباد هندوستان و شهرهای جنوبی پاکستان ایستاده ای با همان معماری قدیمی ای که به نوعی خاص تمام رنگ ها را در درون خود جای داده است. مناره و گنبد های سفید که با رنگ های قرمز و سبز به شکل های مختلف تزئین شده، درهایی که بی محابا در آن شیشه های الوان به کار رفته است. این تمام شکل ظاهری مسجد تیس است که به هر طرف آن نگاه می کنی می بینی که در معماری آن رنگ حرف اول را می زند.

شکل ۳: نمای از معماری منحصر به فرد مسجد جامع روستای تیس

شکل ۲: نمای از مسجد جامع زیبای تیس

۳-۳-۹- پلاژ ساحلی واسکله صیادی تیس

پلاژ ساحلی تیس با مساحت تقریبی ۱/۵ هکتار دارای امکانات رفاهی از جمله کمپ مسافری، پارک بازی های کودکان، رستوران، چایخانه، سوپر مارکت و ... می باشد. امکانات ورزشی - تفریحی از جمله کایت سواری، جت اسکی، شتر سواری ساحلی و قایق سواری در پلاژ ساحلی تیس برای مسافران و گردشگران نوروزی مهیا شده است (www.ghatreh.com). این ساحل به دلیل شیب بسیار کم و ملایم تا صدها متر دورتر از ساحل دارای عمق یکسان و کمتر از ۱,۵ متر می باشد اسکله تیس در داخل محوطه و اراضی منطقه آزاد و چابهار قرار دارد. تماشای کشتی ها و قایقهای صیادی و صیادان و صید انواع ماهی ها و شاه میگو که از محصولات دریایی هستند دیدنی است.

شکل ۵: نمای از پلاژ ساحلی روستای تیس

شکل ۴: نمای از اسکله صیادی تیس

۳-۱۰-۳- آداب و رسوم روستا

مردم روستای تیس در اعیاد بزرگ ملی و مذهبی مراسم جشن و سرور برپا می‌دارند. استفاده از لباس نو و تدارک غذاهای ویژه، دید و بازدید از خویشان و برپایی نماز عید و توزیع نذورات از مرام ویژه مردم روستا در اعیاد فطر و قربان است. عروسی‌های سنتی از دیگر مراسم جالب توجه و دیدنی این روستا است. لیکو و نازنیک، آواها و موسیقی خاص این روستا می‌باشند. از ورزش‌های رایج روستای تیس می‌توان به شترسواری و شنا اشاره کرد. مردم روستای تیس از پوشاک محلی بلوچی استفاده می‌کنند. لباس مردان شامل سربند، شال کمر، شلوار گشاد، جلیقه و پیراهن نسبتاً بلندی است که از دو طرف چاک دارد. زنان نیز از پیراهن، سربند، چادر و سایر پوشش‌های متداول زنانه استفاده می‌کنند.

۳-۱۱-۳- صنایع دستی و سوغاتی

از مهم‌ترین صنایع دستی رایج در این روستا می‌توان به حصیربافی، سوزن‌دوزی و ساخت زیورآلات از صدف، تاکسیدرمی (خشکاندن) ماهیان و دیگر آبزبان اشاره کرد. سوزن‌دوزی تیس نیز از بهترین سوزن‌دوزی‌های بلوچستان است. برخی از صنایع دستی این روستا، به اقصی نقاط کشورهای حاشیه خلیج فارس صادر می‌شود. از سوغاتی‌های ویژه این روستا علاوه بر سوغات عمومی استان، می‌توان به آبزبان تاکسیدرمی شده، ادویه محلی، گل رس گل‌افشان، حصیرهای بافته شده، انواع و اقسام زیورآلات زنانه (که از گوش ماهی یا صدف‌های ریز تولید می‌شوند) و خوراکی‌های محلی اشاره کرد. قلیه ماهی، پکوره، شیلانچ، مربای خرما، حلواي خرما، میگو پلو و سبزی پلو با ماهی از غذاهای محلی و خوشمزه این روستا محسوب می‌شوند.

شکل ۷: نمای از صنایع دستی روستای تیس

شکل ۶: نمونه ای از سکه دوزی

۴- تجزیه و تحلیل

با گسترش روز افزون مهاجرت های روستایی، کاهش درآمد خانوارهای روستایی، و افول کشاورزی روستایی، نیازی روز افزون به فعالیتی جایگزین و در عین حال مکمل برای کشاورزی، در نواحی روستایی احساس می شود تا به منظور توسعه پایدار روستایی، امکان بهره مندی روستاییان از « معیشت پایدار» فراهم آید، که این خود بهبود « کیفیت زندگی » و « رضایتمندی روستایی » را به همراه دارد (شهیدی و دیگران، ۱۳۸۸: ۹۹). متنوع کردن اقتصاد روستایی به سوی فعالیت های غیر کشاورزی، بدان معناست که نه تنها باید به رشد فعالیت های غیر کشاورزی روستایی، بلکه به افزایش و تنوع فعالیت های کشاورزی و غیر کشاورزی و منابع درآمدی مکمل در راهبردهای معیشت خانواده های روستایی توجه کرد (Rocchi, 2009: 3). در دهه های اخیر در بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، گردشگری روستایی راهکاری ذیقیمت برای تنوع بخشیدن به اقتصاد جوامع روستایی به شمار می رود. این مهم از آن رو اهمیت بیشتری می یابد که به دلیل فقر روز افزون اراضی کشاورزی و نابرابری زمینهای زراعی، میزان تولید در واحد سطح و نیز سطح کل اراضی مناسب و مستعد برای فعالیت های کشاورزی روندی کاهنده داشته است (طرح گردشگری روستای تیس، ۱۳۸۶: ۳) توسعه ی پایدار ابعاد گسترده ای دارد و گردشگری روستایی یکی از ابعاد آن است. برای دست یابی به توسعه ی پایدار روستایی، رونق گردشگری روستایی به عنوان یک عامل توسعه، بسیار اهمیت دارد. زیرا گسترش گردشگری روستایی عامل مهمی در توزیع عادلانه درآمد جامعه محسوب می شود و زمینه را برای توسعه ملی و منطقه ای فراهم می کند (نوابخش، رفعی، ۱۳۸۹: ص). توسعه گردشگری روستایی به عنوان بخشی ارزشمند و رشد یابنده در زمینه رهیافت اقتصادی مطرح است. گردشگری می تواند ابزاری برای توسعه مناطق روستایی (با جاذبه های خاص گردشگری به شمار آید. این صنعت می تواند به مثابه منبع مالی جدی وضعیت اقتصادی مردم محلی را بهبود بخشد و در زدودن فقر و محرومیت نقشی تعیین کننده داشته باشد. توسعه صنعت گردشگری می تواند عاملی مهم در رفع فقر رشد اشتغال زایی و افزایش درآمد مردم مناطق روستایی قلمداد شود (کریمی، دهکردی، کلانتری، ۱۳۹۰: ۳-۴). اهمیت و عظمت گردشگری تنها به ایجاد فرصت های شغلی و درآمد محدود نمی گردد. بلکه در صورت برنامه ریزی و توسعه ی از پیش اندیشیده شده، گردشگری قادر است منافع مستقیم و غیر مستقیم اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، محیطی و سیاسی را ایجاد و سهم قابل توجهی را در توسعه ملی ایفاء نماید، حتی در مواردی کارشناسان اقتصادی منطقه ای گردشگری را به عنوان تنها عامل استقرار منابع و توسعه مناطق کمتر توسعه یافته پنداشته اند (معصومی، ۱۳۸۵). به بیان ساده تر، توسعه گردشگری و توسعه روستایی دو عامل مرتبط به یکدیگرند که توسعه هر کدام شان تاثیری مثبت بر دیگری دارد (کریمی، دهکردی، کلانتری، ۱۳۹۰: ۳-۴) با این وجود اگر گردشگری روستایی به نحوی مناسب برنامه ریزی و مدیریت شود، می تواند خالق یا محرک یک فرآیند توسعه یافته برای حصول به پایداری توسعه در نواحی روستایی و نیز پایداری جوامع محلی در کلیه زیر شاخه های اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و همچنین خود صنعت گردشگری باشد (شریف زاده، مراد نژاد، ۱۳۸۱، ۵۳).

۵- بحث و نتیجه گیری

امروزه گردشگری یکی از امید بخش ترین فعالیت های است که از آن به عنوان گذرگاه توسعه یاد می کنند (Swarbrook, 1998). گردشگری روستایی یکی از راهکارهای است که امروزه در زمینه خارج ساختن محیط های روستایی از انزوا و حاشیه و هدایت به سمت توسعه پایدار روستایی کاربرد زیادی دارد (پناده، مهری، ۱۳۹۰). توسعه و رونق بخشی فعالیت های گردشگری در هر منطقه ای، برآمده از برنامه ریزی و خط مشی هایی است

که برای آن منطقه تدوین می شود. به طور کلی برنامه ریزی به عنوان رویکردی حیاتی برای هدایت آتی توسعه، مورد قبول و پذیرش همگان است. بدون برنامه ریزی فرآیند توسعه، اتفاقی، آسیب پذیر، بخشی به احتمال زیاد با شکست همراه خواهد بود (Inskeep 1991). در این میان روستای تیس یکی از روستاهای دارای پتانسیل ها و توانمندی های زیادی برای گردشگری در ناحیه چابهار و در سطح منطقه ای ملی و حتی بین المللی است که هر ساله گردشگران زیادی از این روستا بازدید می کنند و در صورت بستر سازی و فعال کردن این توانمندیها و برنامه ریزی گردشگری روستایی می توانیم شاهد رونق روز افزون گردشگری و نهایتا بهبود شاخص های زندگی و توسعه همه جانبه روستای تیس باشیم. بدلیل فقدان برنامه ریزی اصولی و ضعف و سردرگمی مدیریت، از فرصت های موجود در این ناحیه در زمینه گردشگری و تجدید حیات اقتصادی و اجتماعی آن، بدرستی استفاده نشده است در مقابل، تهدیدهای محیطی- اکولوژیک و نبود برنامه ریزی راهبردی و پایدار در توسعه روستایی این سکونتگاه آشکار گردیده و موجب پیامدهای نامطلوبی مانند تخریب جاذبه های تاریخی گردشگری، تخریب چشم اندازهای طبیعی، و رکود فعالیت های کشاورزی به دلیل تداوم خشکسالی و و زهکشی و برداشت بی رویه آب زیر زمینی روستا بر اثر خزش شهری، و کوهستانی بودن روستا، و... بیکاری آشکار و پنهان شده است. هویت، اصالت فرهنگی، سنت ها و فرهنگ بومی ساکنین این روستا به شدت مورد دگرگونی و تباهی اند. این ها اساس پتانسیل های توسعه گردشگری (یعنی آنچه دیگران برای بازدیدشان به این مقصد می آیند) را تشکیل می دهند شناسایی، معرفی و حفاظت از این پتانسیل ها ضرورت توسعه پایدار گردشگری است (ضرغامی: ۱۳۸۸). یافته های پژوهش نشان داد که روند توسعه گردشگری در روستای مورد مطالعه، الگوی ناپایداری دارد. با برنامه ریزی و بهره برداری مناسب از فرصت ها و ظرفیت های گردشگری این روستا می توان گام های موثری بسمت توسعه پایدار روستای تیس و منطقه برداشت. بنابراین با توجه به موارد فوق، لزوم برنامه ریزی و مدیریت موثر فعالیت های گردشگری در راستای توسعه گردشگری پایدار روستایی در این سکونتگاه بیش از پیش ضروری به نظر می رسد.

با توجه به موارد فوق، اکنون می توان مهم ترین پیشنهادهای برگرفته از نتایج مطالعه صورت گرفته را به شرح زیر ارائه داد:

- تشویق و آموزش روستاییان به حفظ آداب و رسوم و فرهنگ بومی خود در برابر تغییرات فرهنگی و بعضا احیا فرهنگ اصیل و بومی روستا (مثل بازی های محلی و ایجاد و حفظ خانه های قدیمی پذیرایی با توجه محصولات بومی این ناحیه) و احیای مشاغل سنتی منطبق با فرهنگ بومی ناحیه مانند صنایع دستی و عرضه آن به گردشگران.

- مشخص کردن تکلیف مدیریت روستا که این روستا هم زیر نظر وزارت کشور است و هم زیر نظر منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار که در حال حاضر دچار دوگانگی و سردرگمی مدیریت این روستا شده است. و آنچنان که باید و شاید به این روستا توجه نشده است که منطقه آزاد می تواند از محل اعتبارات نواحی همجوار این روستا را ساماندهی کند و مسیر توسعه روستا را هموار کند.

- تشویق روستاییان به حفظ جاذبه های تاریخی و چشم اندازهای طبیعی

- کلیه تاسیسات اقامتی و تفریحی مربوط به سازمان های دولتی یا بخش خصوصی (غیر بومی) که در نواحی ساحلی (حریم ساحلی) پلاژ ساحلی تیس وجود دارند در وهله نخست به ساکنان این روستا واگذار شوند.

- ایجاد موزه طبیعی در این روستا و تمرکز ویژگی های فرهنگی، اسناد تاریخی و جغرافیایی منطقه در این موزه (این موزه را می توان در قلعه تاریخی پرتقالی ها یا در یکی از غارهای روستای تیس احداث کرد).

منابع و ماخذ

۱- پناد، عبدالصمد، مهری، معصومه (۱۳۹۰) نقش پتانسیل های گردشگری در توسعه پایدار روستایی (مورد مطالعه: روستای مزایجان) مجموعه مقالات اولین همایش ملی جغرافیا و برنامه ریزی توسعه روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد.

۲- جوان، جعفر، سقانی، مهدی (۱۳۸۳) نقش گردشگری روستایی در توسعه منطقه ای با تاکید بر مدیریت روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، شماره ۲.

۳- رضائی، روح الله، رنجبران، پریرسا (۲۰۱۱) بررسی و واکاوی اثرات مثبت توسعه گردشگری در مناطق روستایی شهرستان نطنز (مطالعه موردی: روستای ایبانه، اولین همایش بین المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار).

۴- رضوانی، محمد رضا، اکبریان رونیزی، سعید رضا، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، بدری سید علی (۱۳۹۰) تحلیل مقایسه ای آثار اقتصادی گردشگری خانه های دوم با گردشگری روزانه بر نواحی روستایی، با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهرستان شمیرانات، استان تهران) فصلنامه پژوهش های روستایی، سال دوم، شماره چهارم.

۵- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، مهدوی، داود (۱۳۸۵) راهکارهای توسعه گردشگری روستایی با استفاده از مدل سوات: دهستان لواسان کوچک، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره یک، شماره ۲.

۶- رهنمایی، محمد تقی، رحمت الله فرهودی، آندریاس دیتمان و مصطفی قدمی (۱۳۷۸) بررسی ظرفیت تحمل حوزه مقصد گردشگری با تاکید بر جامعه میزبان (نمونه موردی: کلاردشت)، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۶۶.

۷- سایت اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان سیستان و بلوچستان مهر (<http://chht-sb.ir>) مرداد ۱۳۹۱

۸- سایت تخصصی میراث فرهنگی و گردشگری (<http://www.iranchto.ir/>) مهر ۱۳۹۱.

۹- سایت قطره (www.ghatreh.com) شهریور ۱۳۹۱

۱۰- سایت منطقه آزاد تجاری- صنعتی چابهار (<http://chabahar.org>) شهریور ۱۳۹۱

۱۱- شریف زاده، الله مراد، مراد نژاد، همایون (۱۳۸۱) توسعه پایدار و گردشگری روستایی، ماهنامه اجتماعی اقتصادی جهاد، خرداد و تیر.

۱۲- شهیدی، محمد شریف، اردستانی، زهرالسادات، گودرزی سروش، محمد مهدی (۱۳۸۸) بررسی تأثیرات توریسم در برنامه ریزی نواحی روستایی، پژوهش های جغرافیای انسانی دانشگاه تهران، شماره ۶۷.

۱۳- ضرغامی بروجنی، حمید (۱۳۸۸) گزارش (توسعه گردشگری، برای جمهوری اسلامی هم دست یافتنی است).

۱۴- ضیایی، محمود، شجاعی، مسلم (۱۳۸۹) سطح بندی مقصدهای گردشگری: واکاوی مفهومی نو در برنامه ریزی فضایی گردشگری، فصلنامه مطالعات گردشگری، شماره ۱۳.

۱۵- طرح گردشگری روستای تیس (۱۳۸۶) وزارت کشور، دفتر فنی استانداری سیستان و بلوچستان، دهیاری تیس.

عزت الله (سام آرام) (۱۳۸۴)، جغرافیای تاریخی طیس، فصلنامه روستا و توسعه، شماره

۱۶- مرکز آمار ایران سرشماری آبادی ها ۱۳۷۵.

۱۷- مرکز آمار ایران سرشماری آبادی ها ۱۳۸۵.

۱۸- معصومی، مسعود (۱۳۸۵) ماهیت گردشگری، تهران: نشر پیک کوش.

۱۹- نوابخش، مهرداد، رفیعی فر، مریم (۱۳۸۹) بررسی اجمالی آثار گردشگری بر زندگی اقتصادی اجتماعی مردم روستای زیارت، نشریه آمایش سرزمین، شماره

۲۰- وبلاگ اداره میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان چابهار (<http://miras-chabahar.blogfa.com>) شهریور ۱۳۹۱

۲۱- وبلاگ (<http://ckn.blogsky.com/>) شهریور ۱۳۹۱

۲۲- هاشمی، سید مناف، حسین پور، سید علی (۱۳۸۹) بازبینی و بررسی اثرات گردشگری پذیری مناطق روستایی در رویکرد فراتحلیل با تاکید بر زمینه های گسترش صنعت گردشگری، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۶.

23. Ins keeps, Edward (1991). Tourism Planning: An integrated and sustainable development approach, Canada. John willy sons, INC.
24. Rocchi, b,(2009), Gathering Information on Total Household Income Within an Industry Oriented Survey on Agriculture : Methodological Issues and Future Perspective, wye City Group on Statisics on Rural Development and Agriculture Household Income Second Meeting, Rome, Italy.
25. Swarbooke, john.(1998), Sustainable Tourism Management, Newyork,cofi.

26. Holland j.Burian M., dixey L.(2003)Tourism in Poor rural areas, diversifying The Product and Expanding The Benefits in Rural.